

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

FOREIGN EXPERIENCE IN THE IMPLEMENTATION OF THE STATE SOCIAL POLICY

УДК 351.84

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-11-22>

Плотка Л.В.

аспірант кафедри обліку,
оподаткування та управління
фінансово-економічною безпекою
Дніпровський державний
аграрно-економічний університет

У статті досліджено сучасні підходи у реалізації державної соціальної політики. Проаналізовано практику іноземних країн щодо реалізації державної соціальної політики. Визначено основні моделі соціальної політики (соціал-демократична, ліберальна та корпоративна). Визначено основні ознаки, які притаманні наявним моделям. Оцінено можливість адаптації визначених моделей для українських реалій.

Ключові слова: соціальна політика, державне регулювання, моделі соціальної політики.

В статье исследованы современные подходы в реализации государственной социальной политики. Проанализирована практика зарубежных стран по реализации государственной социальной политики. Определены основные модели социальной политики (социал-демократическая, либе-

ральная и корпоративная). Определены основные признаки, которые характеризуют эти модели. Оценена возможность адаптации определенных моделей для украинских реалий.

Ключевые слова: социальная политика, государственное регулирование, модели социальной политики.

The article explored modern approaches to the implementation of state social policy. It is analyzed the practice of foreign countries on the implementation of state social policy. The main models of social policy (social democratic, liberal and corporate) are defined. The main features that characterize these models are identified. The possibility of adapting certain models for Ukrainian realities has been evaluated.

Key words: social policy, state regulation, models of social policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Сучасна Україна стоїть на порозі вибору шляху безболісного виходу з кризи, в якій перебуває останні роки та обрання для себе оптимальної моделі державної соціальної політики згідно зі своїми запитами, традиціями, цінностями та нормами. Сучасна соціальна політика, яка проводиться в Україні, потребує серйозної модернізації, особливо в питаннях наближення до європейських стандартів розвитку та соціального захисту. Наявна вітчизняна система соціального захисту характеризується низкою суттєвих недоліків, серед яких доцільно вказати на недосконалість системи державної соціальної допомоги, несправедливість розподілу державних соціальних трансфертів, низьку адресність під час надання соціальної підтримки та орієнтацію на екстенсивне охоплення нею населення, нерозвиненість системи соціального страхування, неефективність фінансового забезпечення заходів державного соціального захисту тощо [4].

Поняття «модель» має умовний характер. Модель соціальної політики пов'язують з певною схемою функціонування елементів, в основі якої є цінності, цілі, завдання, інструменти, форми реалізації, взаємозв'язок з економічними та політичними чинниками [6]. В цьому контексті закордонний досвід реалізації державної політики має велике значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням вивчення закордонного досвіду

реалізації соціальної політики приділено увагу в працях Н. Болотіної, В. Єлагіна, М. Кравченко, Е. Лібанової, С. Москаленка, Т. Семігіної, В. Скуратівського, Л. Церкасевича, П. Шевчука та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поряд із вагомими отриманими результатами вже проведених досліджень сучасна соціальна політика ще перебуває на етапі трансформації. Відтак особливої актуальності набуває потреба визначення оптимальної соціальної політики для України на основі аналізу закордонного досвіду.

Мета статті – є здійснення аналізу наявних моделей соціальної політики в закордонних країнах, окреслити їх особливості та можливість адаптації до українських реалій.

Виклад основного матеріалу. Для провідних розвинених країн характерною є тенденція посилення соціальної орієнтації економіки, що передбачає врахування та погодження інтересів всіх соціальних груп населення під час реалізації, як державної макроекономічної політики, так і механізмів господарювання на рівні регіонів, місцевих громад, корпоративних об'єднань і підприємств всіх форм власності. Ця тенденція зумовлена як загальним високим рівнем економічного розвитку провідних держав світу, що створює матеріальні можливості для підтримки стандартів якості життя населення на належному рівні, так і необхідністю: забезпечення високої якості та належної мотивації робочої сили як важливого чинника

економічного зростання; переходу до інноваційного типу економіки; забезпечення соціальної стабільності в суспільстві, як чинника залучення зовнішніх інвестицій в національну економіку.

Узагальнюючи міжнародний досвід, можна виділити три групи соціальних держав. До першої групи належать ліберальні соціальні держави, в яких соціальні реформи проходили під впливом концепції лібералізму. Така модель соціальної політики реалізується в США, Канаді та Австралії.

Вважаючи неможливим досягнення соціальної справедливості в сучасному суспільстві, ліберали визнають необхідність соціального захисту незабезпечених верств населення. Отже, головною метою держави є надання гарантій громадянам мінімального соціального стандарту на рівні прожиткового рівня.

В даній соціальній моделі перерозподіл суспільних благ ґрунтується на таких основних взаємопов'язаних принципах: поділу економічних і політичних інструментів влади; прав громадян на мінімально гідні умови життя.

Ліберальна модель (англосаксонська) соціальної держави ґрунтується на таких позиціях:

- соціальна держава має еволюціонувати та водночас удосконалювати наявні механізми перерозподілу доходів;
- пріоритетним є спрощення функцій соціальної держави.

Для досягнення основних цілей, відповідно до ліберальної економічної теорії, найбільш вдалим є такі механізми та способи фінансування соціально незахищених верств, як виплата податкових компенсацій та підтримка мінімального гарантованого рівня доходів відповідно до прожиткового рівня життя відповідних соціальних верств населення.

Друга модель – корпоративна (континентальна). До другої групи держав належать європейські країни (Франція, Німеччина, Бельгія). Наголошуючи на необхідності соціальної стабільності для розвитку соціальної держави, прихильники корпоративної моделі критикують потенційно деструктивну природу ринку. В основі корпоративного підходу до теорії соціальної держави лежить прагматичний центристський підхід до державного регулювання.

Інший бік прагматизму прихильників корпоративної моделі полягає у підтримці такої державної політики, яка «розвиває» соціальні проекти. Прикладом може служити перетворення орендарів житла в його власників. Це підвищує престиж соціальних проектів і розвиває почуття відповідальності. Іншою соціально значущою метою є підтримка сім'ї, яка в даному випадку є базовою соціальною одиницею суспільства.

Основним принципом даної моделі є забезпечення рівних можливостей для всіх громадян рамках соціальної держави. Особливу роль прихильники корпоративної моделі відводять освіті, підтримуючи її потенціал як в зміцненні соціальної стабільності та традиційних цінностей, так і у забезпеченні соціальної мобільності в суспільстві.

В основі корпоративної соціальної політики міститься ідея партнерства між державою, приватним сектором, громадськими та благодійними організаціями. В таких умовах держава проводить активну соціальну політику, не являючись на цім монополістом. Прихильники корпоративної моделі схвалюють діяльність громадських і благодійних організацій, як прояв індивідуальної та соціальної відповідальності. Реалізація корпоративної концепції соціальної держави асоціюється з Німеччиною. Дана концепція нерозривно пов'язана з ідеєю соціального ринкового господарства, основними принципами якої є:

- забезпечення особистої свободи на основі надання вибору;
- попередження концентрації економічної влади шляхом розвитку конкуренції;
- цілеспрямована допомога незахищених верств населення. Загалом соціальна політика в Німеччині спрямована на усунення причин бідності, які мають структурний характер і не можуть бути ліквідовані тільки з допомогою політики перерозподілу соціальних благ [6].

Для корпоративних соціальних держав характерним є широке охоплення різних верств населення різними формами соціального захисту, високий рівень соціальних гарантій, коли сума виплат дійсно забезпечує соціальну стабільність в суспільстві. Згідно з корпоративною моделлю держава реально може підмінити ринок там, де останній не може забезпечити добробут громадян. Водночас соціальні гарантії, які надані корпоративною соціальною державою, значною мірою залежать від соціального статусу індивіда та базуються на етичних цінностях консерватизму та релігійній моралі. Так, в деяких країнах із системи соціального страхування виключені домогосподарки, а допомога багатодітним сім'ям орієнтована на заохочення материнства. Догляд за дітьми, хворими, людьми похилого віку не розвинений, оскільки розглядається як традиційний обов'язок родини. Отже, наголошується на готовності держави втручатися тільки в тому випадку, коли можливості сім'ї забезпечити своїх членів вичерпані.

Третя модель – соціально-демократична (скандинавська). До третьої моделі соціально орієнтованої економіки належать соціал-де-

мократичні держави. У Європі до цієї групи країн належать Швеція, Фінляндія, Норвегія. Для соціал-демократів основним завданням є подолання бідності, стимулювання та заохочення альтруїзму в суспільстві.

Значною мірою соціал-демократичні держави орієнтовані на проведення «попереджувальної» соціальної політики, що означає:

- проведення політики повної зайнятості, що дозволяє пом'якшити складнощі із фінансуванням пенсійного забезпечення;
- послідовну боротьбу з причинами захворювань, які пов'язані з умовами праці;
- надання профілактичної медичної допомоги населенню;
- заходи, спрямовані на створення та збереження «малих осередків» (сім'я, об'єднання за місцем проживання тощо).

Основними цілями державної соціальної політики, в рамках соціал-демократичної моделі є [3]:

- справедливий та рівномірний розподіл доходів та забезпечення громадян гідними умовами життя;
- втручання у відносини між різними соціальними групами з метою поліпшення якості життя, насамперед, найменш забезпечених верств населення;
- стимулювання економічного зростання.

Механізмами реалізації соціальної політики виступають:

- централізоване колективно-договірне регулювання відносин профспілок і підприємців;
- підвищення заробітної плати;
- централізоване прийняття рішень про використання страйків в боротьбі за соціальні права;
- відсутність впливу на рішення уряду та профспілок з боку фінансово-промислових груп;
- розширення прав працівників на виробництві, зміцнення громадського сектора економіки, підвищення соціальної захищеності населення.

Отже, в узагальненому вигляді ідеологічні моделі соціальної політики можна схарактеризувати так. Для консервативної моделі в «чистому вигляді» характерний мінімалізм. «Ідеальний» консервативний соціальний захист не розглядається як засіб реалізації рівності; не може виходити за межі мінімуму та повинен надаватися тільки у крайньому разі; його фінансування максимально перекладене з державного на приватний сектор, громадські організації. Соціал-демократична модель найбільш розвинена, така соціальна політика має самостійне значення, призначена забезпечувати надійний захист індивіда від рин-

кових ризиків. Ліберальна модель займає середнє положення між консервативною та соціал-демократичною, характеризується поміркованістю, адресністю, вельми дозвана, передбачає розширення системи соціального страхування, активну та динамічну політику прибутків [2].

У національних моделях втілюються й основні варіанти соціально-економічної стратегії урядів – соціал-реформістської та ліберально-консервативної. У першому випадку держава відіграє важливішу роль, ніж в умовах ліберально-консервативної моделі. Його функції зводяться до мінімуму. Історія сучасного капіталізму – це пошук оптимального співвідношення між масштабами та формами державного втручання в економіку і ступенем панування конкурентних, ринкових відносин. Кожна країна шукає ці співвідношення з урахуванням історичних особливостей розвитку. Його критерії змінюються залежно від конкретних умов та від соціальних пріоритетів (зайнятість, розподіл національного доходу) або виробничо-економічних пріоритетів (ефективність, конкурентоздатність, економічне зростання). Не менш значущим є найважливіший принцип соціальної держави – принцип участі громадян в управлінні на всіх рівнях влади та господарського життя.

Аналіз світового досвіду соціалізації національних економік свідчить про наявність загальних методологічних підходів розвинених держав до врахування соціальних чинників і впливу на них в рамках прийнятої моделі макроекономічного регулювання. До таких основних положень слід віднести такі:

- визнання активної ролі вищих державних структур влади у постановці перспективних і поточних цілей державної соціальної та економічної політики, що є орієнтирами для виконавчої влади;
- визначення прийняттого прогнозного або планового періоду для конкретних умов між темпами економічного зростання та динамікою соціальних макропоказників;
- використання в системі макроекономічного регулювання спеціальних механізмів, як економічного, так і соціального характеру антициклічного впливу на функціонування соціально-економічної системи;
- комплексний підхід до макрорегулювання соціальної сфери, що враховує не тільки соціально-виробничий складник (зайнятість, безробіття, професійне навчання тощо), але також більш розширений спектр чинників забезпечення здоров'я та розвитку особистості, серед яких якість харчових продуктів, стан навколишнього середовища, дошкільної та

шкільної освіти, боротьба з курінням, алкоголізмом тощо;

– розвиток гнучких механізмів реалізації прийнятих на макрорівні економічних і соціальних показників, які передбачають встановлення довготривалих відносин співробітництва між владою та бізнесом, соціального партнерства та виробничої демократії на підприємствах усіх форм власності.

Висновки. Отже, підбиваючи підсумок слід констатувати, що в сучасному світі державна соціальна політика представлена трьома основними моделями, які різняться між собою обсягами державних витрат на соціальні потреби, ступенем надання всім громадянам відповідного рівня соціального забезпечення та послуг. По-перше, це ліберальна держава, яке обмежує надання допомоги та послуг як права і має тенденцію до надання благ на селективній основі. По-друге, це корпоративна держава, яка забезпечує обов'язковий набір допомоги та послуг, можливість надання яких визначає рівень життя і статусна належність. Це призводить до того, що ефект перерозподілу є вкрай незначним. По-третє, соціально-демократична держава, для якої характерним є загальне соціальне забезпечення та надання соціальних послуг, в результаті чого досягається високий рівень соціального перерозподілу.

Моделі соціальної держави являють собою ідеальні типи. Але в реальності в кожній конкретній державі присутні елементи й лібераль-

ної, і корпоративної, і солідарної (соціал-демократичної) моделі. Але все ж, домінуючою є одна з них. Вважаємо, що практичний інтерес для української спільноти в даний час є досвід європейських країн, як в плані збалансованого соціального розвитку, так і тих механізмів і можливостей, які надаються менш економічно розвиненим країнам, окремим її регіонам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарчук Н.В. Соціальна складова державної політики розвитку інноваційного потенціалу України. *Економіка та держава*. 2011. № 5. С. 126–128.
2. Борисюк О.В. Імплементация зарубіжних моделей соціального страхування до вітчизняних реалій. *Молодий вчений*. 2017. №4.4. С. 5–8.
3. Ільчук Л.І. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні. URL: <http://ipzn.org.ua/svitovuj-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/> (дата звернення 30.05.2019)
4. Колосовська І. Сучасні підходи у реформуванні соціальної політики держави як регулятора розвитку соціальної сфери. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип 43. С. 152–158.
5. Коротич О.Б. Реалізація соціальної політики України в умовах реформування публічної влади. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. № 2(50). С. 6–10.
6. Ларіна Н.Б. Зарубіжні моделі соціальної політики : досвід для України. *Державне будівництво*. 2016. № 1. С. 1–15.
7. Соціальний захист населення у закордонних країнах веб-сайт. URL: <http://www.uaeconomic.com/ulens-1549-2.html> (дата звернення 29.05.2019).